

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/95/48-53>**Aynur Məmmədova**

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

mehribanks@mail.ru

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ İNVESTİSIYA QOYULUŞLARININ MALİYYƏ MƏNBƏLƏRİ

Xülasə

Kənd təsərrüfatında innovasiya fəaliyyəti yüksək dərəcədə qeyri-müəyyənliyi və riskli olması ilə fərqlənir. Bu səbəbdən kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsi investorlar üçün cəlbedici deyil və həmin investisiyaların maliyyə mənbələrinin axtarılma tapılması çox mürəkkəb məsələdir. Tədqiqat apardığımız mövzunun aktuallığı da elə bununla şərtlənir. Məqalədə kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiya qoyuluşlarının maliyyə mənbələri araşdırılmış, müxtəlif mənbələr göstərilmiş və onların üstün cəhətləri və çatışmamazlıqları tədqiq edilmişdir. Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin təşkili prinsipləri maliyyə mənbələrinin çoxluğuna istiqamətlənməli olmasının zəruriliyi əsaslandırılmışdır. Bunun üçün müxtəlif elmi nəşrlər araşdırılmışdır. Tədqiqatın məqsədi kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyə mənbələrinin axtarılma tapılması və istifadəsinin əsaslandırılmasıdır. Tədqiqatın gedişində təhlil, müqayisə, statistik tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: *innovasiya, qeyri-müəyyənlik, risk, rəqabət qabiliyyəti, maliyyə mənbələri, vençur kapitalı*

Aynur Mammadova

Azerbaijan State Agrarian University

mehribanks@mail.ru

Financial sources of innovation-oriented investments in agriculture

Abstract

Innovation activity in agriculture is characterized by a high degree of uncertainty and risk. For this reason, the financing of innovation-oriented investments in agriculture is not attractive for investors, and finding sources of financing for those investments is a very complicated issue. The relevance of the subject we are researching is conditioned by this. In the article, the financial sources of innovation-oriented investments in agriculture were investigated, various sources were indicated and their advantages and disadvantages were studied. The principles of organizing the financing of innovation-oriented investments in agriculture are based on the need to focus on the majority of financial sources. Various scientific publications were examined for this. The purpose of the study is to find and justify the use of financial sources of innovation-oriented investments in agriculture. In the course of the research, analysis, comparison, and statistical research methods were used.

Keywords: *innovation, uncertainty, risk, competitiveness skills, financial sources, venture capitals*

Giriş

Ölkə iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən biri olan aqrar sahənin inkişaf etdirilməsinin çox mühüm əhəmiyyəti var. Əhalinin rifah səviyyəsi, ərzaqla təminatı, xüsusilə kənd əhalisinin işlə təmin olunması, emal sənayesinin xammalla təminatı birbaşa kənd təsərrüfatından asılı olduğu üçün hər bir dövlət bu sahənin inkişaf etdirilməsində maraqlıdır (Mustafayeva, Hətəmov, Həsənova, Süleymanov, 2022: 304).

Müasir şəraitdə innovativ fəaliyyət kənd təsərrüfatının inkişafında başlıca amildir, ölkəmizdə bundan maksimum istifadə aqrar sahənin dayanıqlı inkişafını təmin edəcəkdir (Babayeva, 2020: 34). Yalnız innovativ inkişafını ləngidən amillər vardır. Bunlardan əsası yüksək texnologiyaların tətbiqi əsasında kənd təsərrüfatı istehsalını tam miqyaslı modernləşdirmək üçün zəruri həcmdə investisiya resurslarının olmamasıdır. İnnovativ inkişafın investisiya təminatı problemi sahədə investisiya fəaliyyətinin fəallaşması ilə bağlıdır. Bununla bağlı Azərbaycanın aqrar sahəsinin innovativ inkişafının təmin edilməsinin əsas şərti innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyə mənbələrinin axtarış tapılması və düzgün seçilməsidir.

Aqrar sahənin innovativ inkişafı dedikdə aqrar istehsalda yeni təfəkkürün formalaşdırılması və tətbiqindən ibarət innovasiya fəaliyyətinin fasiləsiz həyata keçirilməsi başa düşülür (Sayganov, Chabatul, 2019: 112-120).

Yeni məhsul və ya əməliyyat (texnologiya, proses) kapital qoyuluşlarının bazarada reallaşdırılmasının nəticəsidir. Buna görə də müxtəlif yeniliklərin çox olduğu bir zamanda onların hər hansı bir iş təcrübəsində reallaşdırılması üçün vacib şərt kifayət qədər investisiyaların cəlb edilməsidir. Bunun üçün iqtisadiyyatın bütövlükdə, o cümlədən də kənd təsərrüfatı sahəsinin uzunmüddətli, yüksək və dayanıqlı artımını qoruyub saxlamaq, bazarada rəqabətqabiliyyətli məhsulun xüsusi çəkisinin artırılması şərtidir. Kənd təsərrüfatının investisiya-innovativ inkişafının səviyyəsi əsas vəsaitlərin olmasından və vəziyyətindən, habelə onların yenilənməsinin sürətindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu isə investisiya qoyuluşları vasitəsiylə həyata keçirilir.

Maliyyə vəziyyətləri mürəkkəb olduğu üçün yerli kənd təsərrüfatı məhsul istehsalçıları innovasiya yönümlü investisiyaları istədikləri həcmdə və ölçüdə maliyyələşdirməkdə çətinlik çəkirlər. Nəticədə kənd təsərrüfatında innovasiya işləmələrinin və texnologiyaları tətbiqi səviyyəsi çox aşağı olaraq qalır, dünya liderləri ilə müqayisədə texniki-texnoloji geridəqalma davam edir. Kənd təsərrüfatı sahəsi aşağıgəliqli olduğu üçün digər sahələrlə müqayisədə investisiya baxımından daha az cəlbedicidir. Bu kənd təsərrüfatının innovativ inkişafının investisiya təminatının müasir mənbələrinin və formalarının axtarış tapılmasını və ya işlənilib hazırlanmasını zəruri edir. Maliyyə vəsaitlərinin çatışmaması problemini həll etmək üçün innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsi mənbələrini araşdırmaq və ən əlverişlisini seçmək lazımdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovativ inkişafın sürətləndirilməsi prosesi yalnız vahid maliyyələşdirmə mənbəyi hesabına təmin oluna bilməz. Burada maliyyələşdirmə sistemi dedikdə maliyyə münasibətləri və mexanizmləri vasitəsiylə qarşılıqlı əlaqədə olan innovasiya fəaliyyətində iştirak edən subyektlərin və institutların məcmusu başa düşülür. Maliyyələşdirmə mexanizmi – innovasiyaların yaradılması və tətbiq edilməsi üçün zəruri olan maliyyə resurslarının dəyişdirilməsi və yenidən bölüşü vasitəsiylə innovasiya layihələrinin maliyyə təminatına yönəlmiş maliyyə üsulları və alətləri sistemidir (Chukin, 2020: 124-124).

Apardığımız tədqiqat nəticəsində aşkar edilmişdir ki, ölkədə tədqiqat və işləmələrə çəkilən ümumi xərclər 2019-cu ildə 171, 1 milyon manat, 2021-ci ildə isə 201,2 milyon manat olmuşdur. Artım 18% olmuşdur. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən ümumi xərclərin içində 2019-cu ildə 95,8 %, 2021-ci ildə 96,5 % tədqiqat daxili xərclər olmuşdur, xarici xərclər müvafiq olaraq 4,2% və 3,5% olmuşdur. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili xərclərin tərkibində əsaslı xərclər 2019-cu ildə 1,5%, 2021-ci ildə 1% təşkil etmişdir (5).

İnnovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin aşağıdakı mənbələri mövcuddur: daxili və xarici. Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinə çəkilən xərclərin daxili mənbələrinə kənd təsərrüfatı müəssisələrinin öz vəsaitləri aiddir. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin innovasiya yönümlü investisiyalarının öz vəsaitləri hesabına maliyyələşdirilməsinin bir neçə variantı vardır. Daxili mənbələrdən biri müəssisələrin bölüşdürülməmiş mənfəətidir. Bölüşdürülməmiş mənfəət müəssisənin xalis mənfəətdən təsisçiləri ilə hesablaşdıqdan sonra qalan mənfəətdir. Lakin kənd təsərrüfatı müəssisələrinin əksəriyyətində bunun üçün kifayət qədər mənfəəti yoxdur. Digər mənbə isminə müəssisənin aktivləri ola bilər. Bir layihənin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan aktivlər sinerji prinsipi üzrə innovasiya yönümlü investisiyaların da maliyyələşdirilməsinə istifadə oluna bilər. Debitor borclarının azaldılması bu

qəbildən olan mənbələrdən sonuncusudur. Adətən müəssisələrin daxili vəsaitləri öz ETTKİ-nin, texnologiyaların alınmasının, istehsalatın təşkilinin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilir. Innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsində müəssisələrin öz vəsaitlərinin istifadəsinin xüsusi çəkisinin yüksək olması ondan xəbər verir ki, innovasiyaların çoxu baza innovasiyalar deyil, əsasən mövcud olan texnologiyaları yeniləşdirən və ya bazarda dövr edən əmtəə və xidmətlərin yaxşılaşdırılmış variantlarıdır. Bundan başqa bu ölkədə innovativ inkişaf üçün maliyyələşdirmə mənbələrinin genişləndirilməsi potensialın olmasından xəbər verir.

Bütövlükdə istənilən şirkət innovasiya yönümlü investisiyaları maliyyələşdirmək üçün öz vəsaitlərini səfərbər edə bilər. Lakin hətta böyük şirkətlər üçün belə miqyaslı innovasiya yönümlü investisiyaları maliyyələşdirmək kifayət qədər mürəkkəb və risklidir. Bu səbəbdən də innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsini əsas mənbələri xarici mənbələrdir. İstehsal prosesini radikal şəkildə dəyişən ən yeni innovasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi müxtəlif investorların maliyyə dəstəyi olmadan mümkün deyil. Yəni bunun üçün xarici maliyyə mənbələrindən istifadə etməyə ehtiyac var.

Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin xarici mənbələrindən biri dövlət maliyyələşdirməsidir. Müxtəlif innovasiya fəaliyyəti formalarının maliyyələşdirilməsinin vacib mənbələrindən biri mərkəzləşdirilmiş vəsaitlərdir (Alekseyeva, 2013: 45-48). Müxtəlif səviyyədə dövlət büdcəsi vasitələri hesabına dövlət üçün prioritet olan sahələrdə innovasiya fəaliyyəti maliyyələşdirilir. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı belə sahələrdən biridir. Büdcə vəsaitlərinin təqdim edilməsi aşağıdakı formalarda həyata keçirilir: dövlətin məqsədli innovasiya proqramlarının maliyyələşdirilməsi; müsabiqə əsasında müəyyən olunmuş perspektivli innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi. Bu zaman müsabiqədə iştirak etmək hüququna iqtisadiyyatın prioritetli olan sahələrinin inkişafına yönəlmiş innovasiya layihələri malik olurlar, onların ödəmə müddəti iki ildən çox olmamalıdır və onlar dövlət idarələri və ya müstəqil şirkətlər aparan ekspertizadan keçib müsbət rəy almalıdırlar.

Bizim ölkədə kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən istehsalçılar istifadə etdikləri müasir istehsal vasitələrinin idxalını təşfiq etmək üçün gömrük güzəştləri tətbiq olunur və aqrar kredit və inkişaf Agentliyi tərəfindən lizinq yolu ilə kəndlilərə satılan kənd təsərrüfatı texnikasını və avadanlığının dəyərinin 40% büdcədən ödənilir.

Tədqiqatın gedişində xarici ölkələrin aqrar sahədə innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinə və stimullaşdırılmasına dair təcrübəsi öyrənilmişdir. Burada dövlət tərəfindən həyata keçirilən əsas stimullaşdırma tədbirlərinə güzəştli vergi qoyma, amortizasiya siyasəti, yeni məhsul növlərini mənimsəyən müəssisələrə büdcədən verilən birbaşa dotasiyalar aid ol bilər. Vergi tədbirləri ABŞ, Kanada və Avstriyada güclü stimullaşdırıcı effektlə malikdir. Bu ölkələrdə ETTK işlərinin qiymətinin azalması onlara çəkilən xərclərin artması ilə müşayiət olunur. Belə ki, ABŞ-da vergiyə cəlb olunmayan mənfəətin 40-60% ETTKİ sahəsinə istehsalın yenilənməsinə yönəldilir (Sigarev, Narynbayeva, 2015: 156-160).

Innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin digər növü səhmdar maliyyəsi. Perspektivli innovasiya layihələrini həyata keçirmək üçün səhmlərini çox sayda investorlar arasında yerləşdirərək böyük maliyyə resurslarını akkumulyasiya etməyə imkan verən bu cür maliyyələşdirmə forması açıq və ya qapalı səhmdar cəmiyyəti formasında təşkil olunmuş kənd təsərrüfatı müəssisələrində mümkündür. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sahəsində bu formada müəssisələr mövcuddur. Qiymətli kağızların emissiyası vasitəsilə investisiya krediti bazara məxsus borc öhdəlikləri ilə əvəz edilir. Bu da innovasiya layihələrinə qoyulan maliyyə resurslarının strukturunu optimallaşdırmağa imkan.

Maliyyələşdirmə mənbələrindən digəri borc vəsaitləridir. Bank kreditləri bunların əldə edilməsinin əsas yoludur. Bank kreditləri kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların bütün mərhələlərdə maliyyələşdirilməsinin ən vacib yollarından biridir. Bankların potensial investorları kreditləşdirmək üçün əhəmiyyətli potensialı vardır. Qərbdə vençur fonndlının əsas investorları onlardır çünki, onlar həm innovasiya fəaliyyətinin iştirakçılarını maliyyə resurslarına olan tələbatlarını təmin edirlər, həm də innovasiya yönümlü investisiyalar bazasının iştirakçıların

maraqlarını birləşdirə bilir. 2021-ci ildə Azərbaycanın kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərə 563,2 milyon manat məbləğində kredit verilmişdir. Bu isə 2020-ci ildə verilən kreditdən 6 % çoxdur. Bu ölkədə bankların həmin ildə etdikləri kredit qoyuluşlarının (17119,8 milyon manat) 3,3%-dir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, ticarət və xidmət sektoruna 2982,3 milyon manat, ev təsərrüfatlarına 8320, 5 milyon manat kredit verilmişdir. Ölkə iqtisadiyyatına yatırılan investisiyaların isə 2019-cu ildə 4,2%, 2021-ci ildə - 2% kənd təsərrüfatına yatırılmışdır. Araşdırmalar göstərdi ki, 2019-cu ildə tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili xərclərin 74%, 2021-ci ildə 79% büdcə, 7,4% və 5,9% isə öz vəsaitləri hesabına olmuşdur (5).

Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsində bank sektorunun fəaliyyətinin zəif olması onunla izah olunur ki, investisiya dövrü qısadır, innovasiya layihələrinə edilən investisiyaların risklik səviyyəsi isə yüksəkdir. Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü layihələri maliyyələşdirən investorun isə uzunmüddətli bank kreditlərinə ehtiyacı var çünki, o investisiyadan gəlir yalnız innovasiya məhsulu bazara çıxarıldıqdan sonra götürəcəkdir. Maliyyə vəsaitlərinə isə ən çox onun tələbatı innovasiyaların ilkin mərhələsindədir. Çünki, bu mərhələdə istehsalçı dövrü vəsaitlərini artırmalı və dövrüydən kənar aktivlərini formalaşdırmalıdır. İnnovasiya fəaliyyətinin kreditləşdirilməsi adətən biznes təzə-təzə başlayanda edilir.

Bu zaman borc alanın kredit faizlərini vermək üçün kifayət edəcək pul axınları olmur. Bundan başqa yüksək riskli uzunmüddətli kredit qoyuluşları etmək üçün banklar müəyyən şərtlərin yerinə yetirilməsini tələb edirlər.

Məsələn, qərb ölkələrində bank kreditləri almaq üçün borcalan müəsisənin səhmlərinin nəzarət paketinin girov qoyulması sxemindən istifadə edilir.

Kənd təsərrüfatı sahəsində innovasiya yönümlü investisiyaları maliyyələşdirmək üçün vençur maliyyələşdirməsindən də istifadə olunur. Vençur maliyyələşdirilməsi təsərrüfatçılıq subyektinə tələb olunan vəsaitləri onun nizamnamə kapitalına vəsait qoymaq və bağlı kredit təqdim etmək yolu ilə həyata keçirilir. Bunun müqabilində vençur investoru nizamnamə kapitalında sözləşdikləri payı alır və onu satıb ona çatacaq mənfəəti əldə edəndə özündə saxlayır. Vençur kapitalının iki sektoru vardır: formal (investorların resurslarını birləşdirən fondlar) və qeyri-formal (biznes-mələklər) (Ignatov, 2016: 379-383).

İnnovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin yeni formalarından biri də kraudvestinqdir. Kraudvestinq vəsaitlərin toplanmasının öz vəsaitlərini onları maraqlandıran layihə və ideyalara qoyan hüquqi və fiziki şəxslərin kollektiv əməkdaşlığına əsaslanan bir üsuldur. İdeya və layihənin təşəbbüskarlari investisiyaları cəlb etməyə imkan verən xüsusi internet platformaların vasitəsilə onları geniş auditoriyaya təqdim edə bilirlər (Litvintsev, 2016: 22-26).

Böyük həcmdə maliyyələşdirməni təqdim edə bilən banklardan, vençur təşkilatlarından, biznes-mələklərdən fərqli olaraq kraudvestinq çox sayda özəl investorlardan çox olmayan maliyyə qoyuluşlarının cəlb edilməsini nəzərdə tutur (Panova, 2018: 238-250).

Xarici təcrübə göstərir ki, innovasiya yönümlü investisiyaların vençur maliyyələşdirilməsinin təşkilinin ən səmərəli forması birbaşa investisiya qoyuluşları, iri innovasiya layihələrinin birgə investisiya qoyuluşları, vençur fondunun yaradılmasıdır. Birbaşa invrstisiyalar həm riski artırır, həm də iş uğurlu olarsa mənfəəti artırır. Böyük innovasiya layihələrinin birgə investisiya qoyuluşları iştirakçıların riskini minimallaşdırır, həm də hər bir investorun şəxsi mənfəətini azaldır. Vençur fondları riski çox sayda investorlar arasında bölüşdürür, konkret investorun payının azalması və vençur kapital qoyuluşları üzrə mütəxəssislərin innovasiya layihələrini idarə etmələri hesabına vəsaitlərin etibarlılığını artırır. Vençur fondlarına vəsaitlər təkcə böyük təşkilatlardan deyil, həm də pensiya sığorta fondlarından, sığorta təşkilatlarının sığorta fondlarından, kiçik biznesin dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsi üzrə dövlət və özəl fondlardan daxil ola bilər. İnnovasiya potensialının formalaşdırılmasının, sahibkarların fəallığının artırılmasının və mənfəətin alınmasının ən vacib mənbələrindən biri vençur kapitalıdır. Vençur kapitalının özəl investorları və ya "biznes-mələklər" in iqtisadi əhəmiyyəti vençur şirkətlərinin ilkin mərhələlərdə inkişafının

dəstəklənməsində, səhmdar kapitalının, kredit resurslarının və ya hər ikisinə investisiya qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsinin dinamikasında üzə çıxır (Əhmədov, 2010: 484).

Innovasiyaların dolayısına maliyyələşdirilməsinin bir forması franşayzinqdir. Franşayzinq şirkət tərəfindən fiziki və ya hüquqi şəxsə bu şirkətin əmtəə nişanı altında və ya onun texnologiyası ilə əmtəə və xidmətlərin istehsalına və ya satışına lisenziyanın (franşizanın) verilməsidir. Müqavilədə lisenziyanın qüvvədə olduğu müddət, əmtəə və xidmətlərin istehsal və ya satışı həyata keçirilən ərazi, ödəmə formaları göstərilir.

Nəticə

Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyalar çoxlu maliyyə vəsaiti tələb etdiyinə görə, büdcəyə yük olmamaq üçün müxtəlif büdcədənkənar maliyyələşdirmə mənbələrini axtarıb tapmaq tələb olunur. Bu tədqiqatların nəticəsinin kommersiya xarakterli olmasına səbəb olur. Daxili və xarici maliyyələşdirmə mənbələrinin axtarışı innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin zəruri şərtinə çevrilir.

Qarışıq maliyyələşdirmə innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinə müxtəlif mənbələrdən maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsi yolu ilə həyata keçirilir. İnkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinə həm dövlət vəsaitləri, həm də özəl mənbələr cəlb olunur. Qərbi Avropa ölkələrinin çoxunda və ABŞ-da ETTKİ-n maliyyələşdirilməsi dövlət və xüsusi kapital arasında təxminən bərabər bölüşdürülür.

İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişaf yoluna keçməsi qlobal miqyasda rəqabətqabiliyyətli milli innovasiya sistemi formalaşdırılmadan mümkün deyil. Onun yaradılması üçün isə iqtisadiyyatın innovasiyalara olan tələbini artırmaq lazımdır. İnnovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin mövcud olan və formalaşdırılan sistemi həm daxili xərclərin maliyyə təminatını lazımi səviyyədə saxlamağa həm də ilkin mərhələlərdən genişlənmə mərhələsinədək innovasiya firmasının inkişafı üçün şərait yaratmalıdır. Bunun üçün də innovasiya fəaliyyətinin maliyyə sistemi çərçivəsində olan maliyyələşdirmə mexanizmi müəyyən prinsiplərə cavab verməlidir (Trifilova, 2013: 5).

Kənd təsərrüfatında innovasiya yönümlü investisiyaların maliyyələşdirilməsinin təşkili prinsipləri maliyyə mənbələrinin çoxluğuna istiqamətlənməlidir və innovasiyaların tez və səmərəli tadbiqini, onların komersiyalaşdırılmasını nəzərdə tutmalıdır ki, innovasiyaların tadbiqinin verimi artsın.

Ədəbiyyat

1. Mustafayeva, R.R., Hətəmov, A.N., Həsənova, M.H., Süleymanov, F.V. (2022). Aqrar iqtisadiyyat. Ali məktəb tələbələri üçün dərslik. Bakı: Mütərcim, 304 s.
2. Babayeva, V.M. (2020). Aqrar sahənin innovasiyalı inkişafının prioritet istiqamətləri. *Agricultural Economics*. № 4, 34 s.
3. Sayganov, A.S. (2019). Sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya innovatsionnoy deyatelnosti v pishchevoy promyshlennosti Yevraziyskogo ekonomicheskogo soyuza. *Problemy agrorynka (Respublika Kazakhstan)*. №1, s.112-120.
4. Chukin, F. (2020). Osnovnyye mekhanizmy investirovaniya v innovatsii v selskom khozyaystve. "Ekonomika, trud, upravleniye v selskom khozyaystve". № 8, s.124-128.
5. <https://www.stat.gov.az/>
6. Alekseyeva, S.A. (2013). Finansovaya podderzhka innovatsiy v selskom khozyaystve *Vestnik finansovogo universiteta* (2), s.45-48.
7. Sigarev, M.I., Narynbayeva, A.S. (2015). Stimulirovaniye proizvodstva sel'skokhozyaystvennoy produktsii na osnove innovatsionnogo razvitiya: opyt zarubezhnykh stran. *Vestn. Altayskogo gos. agrar. un-ta*. № 9, s.156-160.
8. Ignatov, K.S. (2016). Osobennosti venchurnogo finansirovaniya innovatsiy v RF. *Molodoy uchenyy*. № 21, s.379-383.
9. Litvintsev, I.P. (2016). Innovatsionnyy put razvitiya ekonomiki Rossii kak usloviye dalneyshego ekonomicheskogo rosta. *Ekon. nauki*. № 4 (29), s.22-26.

10. Panova, Ye.A. (2018). Kraudfanding, kak al'ternativnyy instrument finansirovaniya malogo i srednego biznesa. Finansy i kredit. T. 24. № 1 (769), s.238-250
11. Əhmədov, G.Ə. (2010). Kənd təsərrüfatında innovasiyaların tətbiqi istiqamətləri. Bakı, 484 s.
12. Trifilova, A.A. (2013). Upravleniye innovatsionnym razvitiyem predpriyatiya. M.: Finansy i kredit, 5 s.

Göndərilib: 20.08.2023

Qəbul edilib: 30.09.2023